

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. Випуск 2 (9) 2014

2. Gartenshliager U. Navchannya protyagom shyttya dlya vsiei Europe: chomy dlya evropeyskogo susidstva vachlyvym e navchannya doroslych / U. Gartenshlyager, E. Surelius // Osvita doroslych yak factor socializatsii i socialnogo zachystu v suchasnomu suspilstvi: Materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferencii. – Cherkasy, 2010. – s. 49.

3. Goncharenko S. Dydactychni aspekty osvitu doroslych / S. Goncharenko // Osvita doroslych: teoria, dosvid, perspektiv. – 2009. – Vip. 1. – S. 72.

4. Zyazun I.A. Filosofiya neperervnoi profesiynoi osvity i suchasny psychologo-pedagogogichny paradygmy/ I.A. Zyazun // Neperervna profesiyna osvita: filosofiya, pedagogychny paradygmy, prognoz: Monografiya. – K.: Naukova dumka, 2003. – S. 167-276.

5. Onushkin V.G. Obrazovanie vzroslych: mezhdisciplinarniy slovar terminologii / V.G. Onushkin, E.I. Ogarev. – SPb. ; Voronezh: RAO IOB, 1995. – 232 s.

6. Making a European area of lifelong learning a reality. – <http://ec.europa.eu/education/> Zagol. z ekranu. – Mova angl.

7. European Employment Strategy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: 15.09.14 <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&lang=en>>. – Zagol. z ekranu. – Mova angl.

8. Quality Report on the European Union Labour Force Survey 2007 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: 15.09.2014 <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-09-0/EN/KS-RA-09-015-EN.PDF>. – Zagol. z ekranu. – Mova angl.

9. Knowles M.S. The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy / M.S. Knowles. – Chicago, 1980. – C. 43, 59.

10. Turos L. Andragogika. Zarus teorii osvity i vychovania doroseych / L. Turos. – Warszawa, PWN, 1978. – Wyd. II. – C. 23.

11. Dave R.H. Foundations of lifelong education / R.H. Dave. – Oxford: Published for the UNESCO Institute for Education by Pergamon Press, 1976. – 382 p.

УДК 374.7

Maria Franciszka Szymańska – Dr, Kierownik Pracowni Edukacji Elementarnej, Wydział Pedagogiczny Akademii Humanistycznej Im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku

E-mail: mariaszymanska59@gmail.com

USTAWICZNE UCZENIE SIĘ WARTOŚCIĄ DETERMINUJĄCĄ PROCES WZRZASTANIA KU DOJRZAŁOŚCI DOROSŁYCH

Метою статті є визначення поняття неперервного навчання як ціннісного надбання, що визначає процес ціложиттєвого розвитку дорослих, а також розкриття важливості неперервного навчання в процесі постійного розвитку дорослої людини. Це виражається в досягненні цілісності людства на шляху до всебічного розвитку через усвідомлення освітніх функцій. Розуміння необхідності прийняття навчання протягом усього життя пов'язане з усвідомленням, заснованим на досвіді в широкому розумінні. Неперервне навчання набуває більш глибокого сенсу, коли воно розглядається як педагогічно ціннісна категорія, що мотивує та стимулює розвиток людського потенціалу.

Ключові слова: цінність, особистість, неперервна освіта, досвід, рефлексія, інтегрований розвиток, освітні функції.

Problematyka ustawicznego uczenia się dorosłych podejmowana jest na wielu płaszczyznach naukowych. Praktyczną egzemplifikacją tej tematyki są

instytucje zajmujące się kształceniem dorosłych. Poza stworzeniem możliwości studiowania specjalności stanowiących podstawy egzystencjalne dla wykonywanego zawodu na poziomie I, II stopnia czy też studiów podyplomowych, doktoranckich w trybie zaocznym, dorośli mogą uczestniczyć w zajęciach prowadzonych na wielu kursach, a także na uniwersytecie III wieku. Zatem różnorodne potrzeby stają się motywatorem dla ich spełnienia poprzez realizację celów z nich wyływających ukierunkowujących działania podejmowane przez ludzi dorosłych. Ujawnia się w nich także potrzeba ustawicznego sformalizowanego i niesformalizowanego uczenia, która wraz z coraz głębszym budowaniem własnej tożsamości osobowości, społecznej i kulturowej staje się jedną z fundamentalnych osobowych wartości intelektualnych. Wymiar wartości intelektualnych w kontekście procesu wszechstronnego i zintegrowanego rozwoju osoby nabiera szczególnego charakteru wskazującego na osiągnięcie dojrzałości osobowości. Takie podejście do rozumienia wartości ustawicznego uczenia determinującej proces wzrastania ku dojrzałości dorosłych jest przedmiotem analizy i syntezy zawartego poniżej materiału.

Cel przedstawianych zagadnień jest kryje się w pytaniu badawczym – w jakim zakresie rozwojowym wartość ustawicznego uczenia się determinuje proces wzrastania ku dojrzałości dorosłych? Odpowiedź na to pytanie wymaga (na potrzeby artykułu) sprecyzowania pojęć takich jak: dorosły, wartość, uczenie się, ustawiczne uczenie się, wartość ustawicznego uczenia się, wzrastanie, dojrzałość. Następnie, koniecznością wydaje się być przedstawienie procesu ustawicznego uczenia się oraz wskazanie determinantów tego procesu w świetle podejmowanej problematyki w poniższej strukturze artykułu:

- teoretyczne ujęcie podstawowych pojęć zawartych w artykule,
- ustawiczne uczenie wartością dynamizującą integralny rozwój osoby,
- refleksja pedagogiczna nad wartością ustawicznego uczenia się w procesie wzrastania ku dojrzałości dorosłych.

Teoretyczne ujęcie kluczowych pojęć zawartych w artykule. Problematyka artykułu implikuje konieczność odniesienia się do fundamentalnie przyjętych pojęć nadających jej właściwe rozumienie, analizę i interpretację. Pojęciami tymi są: wartość, integralny rozwój osoby, dojrzałość, dojrzała (pełna) osobowość, dorosłość, ustawiczne kształcenie. Pośród wielu definicji, zostaną przedstawione te, które wydają się być najbardziej adekwatne do podejmowanej tematyki. Zatem, wartość, z punktu widzenia pedagogicznego można określić jako to wszystko, jak zauważa M. Łobocki, «co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz ze wszech miar godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel ludzkich dążeń» [15, s. 92] lub też jak to postrzega S. Kunowski, iż «Wartość jest to dobro (częstka najwyższego dobra), które wymaga i jest związane z prawdą poznania jej miejsca w hierarchii wartości (częstka najwyższej Prawdy) i które jest obdarzone blaskiem piękna (częstka najwyższej wartości Piękna), które ma zachwycić do realizacji wartości, do pracy i

trudu» [14, s. 56].

Wartość pojmowana jako «coś» godnego, jest niejednokrotnie związana z ideą czynienia jakiegoś dobra, będąc jakimś dobrem samym w sobie. Wymaga ona urzeczywistnienia. Punktem wyjścia dla jej realizacji jest przede wszystkim afirmacja tego dobra, która dokonuje się poprzez ogólno-analogiczne jego poznanie, jego chcenie, wybór środków do celu, wykonanie wolnej decyzji człowieka [12, s. 291]. Determinuje jakość postępowania, zachowania znajdujący wyraz w postawie moralno-społecznej i kulturowej człowieka ukierunkowanej na osiągnięcie zamierzonego celu. Wyzwała poczucie prawdziwej radości, satysfakcji, oraz tzw. «nasylenia pożądania» [12, s. 291], które domaga się komplementarności współistnienia: dobra, prawdy i piękna. Autentyczne pożądanie nasylenia dobrem motywuje i dynamizuje człowieka w takiej formie aktywności, która zgodna jest z jego konkretną naturą i służy społeczeństwu. Jej właściwa realizacja wymaga dojrzałej współpracy intelektu z wolą i uczuciami z uwzględnieniem okresu i stadium rozwojowego człowieka. Wówczas to uzewnętrznia się godność człowieka w jego czynie, który powinien być też godny nacechowany rozumnością, wolnością, odpowiedzialnością i miłością skierowana ku drugiemu człowiekowi, ale także ku sobie.

U podstaw czynu osobowego leży troska o własny, integralny rozwój, którego uwieńczeniem jest osiągnięcie pełni człowieczeństwa wyrażającego się w dojrzałej osobowości. Osiągnięcie tego celu dokonuje się w procesie samokształcenia, samowychowania, samostanowienia, samo potwierdzenia poprzez samorealizację na drodze wzrastania ku dojrzałości moralnej angażującej wolę, intelekt i emocje. Wiąże się z osiągnięciem między innymi dojrzałości psychologicznej człowieka w procesie jego wszechstronnego rozwoju. S. Kunowski zaznacza: Rozwojem jest «proces doskonalenia się człowieka aż do osiągnięcia pełni człowieczeństwa» [13, s. 182]. Człowiek rozwija się «w ten sposób, że każdy następny stan staje się coraz doskonalszy i lepszy od poprzedniego» [13, s. 182]. Wszechstronny, integralny rozwój obejmuje całego człowieka, a więc wszystkie jego struktury: biologiczną, psychologiczną, socjologiczną, kulturową i światopoglądową (religijną) pozostające w integralnych sprzężeniach ze sobą. Warto podkreślić, iż jest procesem, w czasie którego wymienione struktury, czy też warstwy, osiągają dojrzałość poprzez aktualizację ich potencjalności rozwojowej. Znajduje ona wyraz w dążeniu człowieka do pełni człowieczeństwa. Osoba osiąga pełnię do człowieczeństwa w procesie doskonalenia się, a więc mierza do doskonałości. J. Majka zauważa: «Doskonałość osoby nie jest niczym innym, jak zdolnością wyboru dobra, współtworzenia i uczestniczenia w nim przez to tworzenie. Wynika z tego, że doskonałość jest zdolnością miłowania, dobra i miłowania tych, którym to dobro musi być przekazywane» [16, s. 157]. Wyraża się w etycznym postępowaniu ujawniającym postawę osoby wobec wartości znajdującą przełożenie na postawę wobec siebie, drugiego człowieka i środowiska.

S. Kunowski pisze, że «Postępowanie z konieczności wymaga

wartości, bez wartości nie ma mowy o postępowaniu. Jednak wartości (...) przerastają postępowanie. Świat wartości jest obiektywny i transcendentny wobec człowieka, który bez nich nie może się obejść ani społecznie, ni indywidualnie. Wartości są tym magnesem, który pociąga człowieka ku sobie, albo który wyznacza linie orientacji i postępowania człowieka» [14, s. 46]. Aksjologiczne odniesienie do postępowania nie może nie zaakcentować znaczenia wartości determinujących rozwój umysłowy człowieka umożliwiające: rozróżnienie prawdy od fałszu; właściwą selekcję informacji; kontrolę i regulację emocji; metodologiczne ujmowanie i rozwiązywanie problemów; ewaluację i auto-ewaluację postępowania; logiczną analizę i interpretację zjawisk; krytyczne myślenie; dokonywanie dojrzałych rozstrzygnięć i wyborów; podejmowanie właściwych decyzji; budowanie konstruktywnych implikacji zwłaszcza w zakresie doświadczenia i wiedzy.

Postępowanie człowieka wymaga ciągłej metanoi myślenia, a więc akceptacji «bycia» w ustawicznym procesie doskonalenia ku osiągnięciu dojrzałości ludzkiej. Jest, ona, jak pisze M. Nowak, «rzeczywistością dynamiczną i celem, ku któremu człowiek zmierza. Jest to proces, który powinien być stymulowany, ale również musimy umieć oczekiwać na właściwy czas i etap rozwoju, który umożliwi dokonanie istotnego postępu w rozwoju osoby. (...) Tak więc osoba ludzka dojrzała, to osoba zintegrowana, to osoba, która wypracowała swój projekt życia «autentycznie ludzkiego» i posiada odpowiednie cechy, aby go zrealizować» [18, s. 412-413]. Ta praktyczna orientacja na realizację własnego projektu życiowego wymaga między innymi pokory, prostoty, cierpliwości, odpowiedzialności, trwałości, wierności, nadziei i gotowości na przyjęcie konstruktywnej krytyki. Wymaga przyjęcia faktu własnej niedoskonałości, ograniczoności własnych możliwości, konieczności ustawicznego wglądu w siebie szczególnie w zakresie kształtowania postawy refleksyjnego praktyka.

W tym względzie uzasadnionym wydaje się być adekwatne przedstawienie ujęć osobowości K. Dąbrowskiego i L. A. Perwina, które mogą nakreślić kierunek pracy nad sobą, oraz pracy z innymi dla ich dobra. K. Dąbrowski pisze, że «osobowość jest to jednostka możliwie pełna zarówno pod względem zakresu jak i poziomu najistotniejszych pozytywnych właściwości człowieka, jednostka jak najbardziej spoista i zharmonizowana, odznaczająca się wysokim stopniem wglądu w siebie, w swoją własną strukturę, swe dążenia i cele (samouswiadomienie), świadomie «wybierająca siebie» spośród różnorodnych cech własnych (samowybranie), przekonana o słuszności swej postawy, o istotnej i trwałej wartości swych celów (samopotwierdzenie), zdająca sobie sprawę, że rozwój jej nie jest zakończony i w związku z tym stale wewnętrznie doskonaląca się, wychowująca (samowychowanie)» [10, s. 6]. Natomiast L.A. Pervin zakłada iż. «osobowość jest to złożona całość myśli, emocji i zachowań, nadająca kierunek i wzorzec (spójność) życiu człowieka. Podobnie jak ciało, osobowość składa się zawsze ze struktur, jak i procesów, i odzwierciedla działanie tyleż natury (geny), co środowiska. Pojęcie osobowości obejmuje również czasowy aspekt

funkcjonowania człowieka, osobowość zawiera bowiem wspomnienia przeszłości, reprezentacje mentalne teraźniejszości oraz wyobrażenia i oczekiwania co do przyszłości» [21, s. 416]. Z tych definicji komplementarnych wobec siebie wyłania się znaczenie świadomości w procesie ustawicznego kształtowania postaw prorozwojowych.

Świadomość kim się jest na płaszczyźnie cielesno-duchowej, w nieustannym poznawaniu siebie i świata, sprzyja aktualizacji własnej potencjalności rozwojowej. K. Wojtyła zaznacza: «Świadomość to wszystko odzwierciedla. Jest «w niej» poniekąd cały człowiek, a także cały świat dostępny dla tego konkretnego człowieka (tzn. dla tego, którym jestem ja sam)» [25, s. 80]. Niejako prześwieśla wszystko «co człowiekowi jest w jakikolwiek sposób poznawczo dane» [25, s. 81]. Sprzyja także doskonaleniu jakości żywej, gorącej wiedzy, dzięki której następuje interioryzacja doświadczeń budujących w pewien sposób przestrzeń życia wewnętrznego człowieka. Jest to proces trwający do końca jego życia, czego powinien być on w pełni świadomy. Każde wydarzenie nie pozostaje obojętne dla jego osobowości. Jest doświadczeniem, wobec którego nie można przejść obojętnie. Staje się wiedzą wymagającą podjęcia konkretnych działań, a konkretne działania o tyle stają się owocne, o ile, u ich podstaw znajduje się obiektywne rozeznanie jakości determinujących konkretny obraz przestrzeni życiowej. Narzuca konieczność permanentnego uczenia się poprzez doświadczenia «ujęte poznawczo aktem zwróconej ku tym przeżyciom refleksji naszego umysłu» [25, s. 42]. K. Wojtyła podkreśla, że «Doświadczenie każdej rzeczy, która znajduje się poza człowiekiem, łączy się zawsze z jakimś doświadczeniem samego człowieka. Człowiek nigdy nie doświadcza czegoś poza sobą, nie doświadczając w jakiś sposób siebie w tym doświadczeniu (...) Na doświadczenie człowieka składa się doświadczenie siebie samego oraz wszystkich ludzi, którzy w stosunku do podmiotu znajdują się w pozycji przedmiotu doświadczenia, tzn. w bezpośrednim kontakcie poznawczym» [25, s. 51-52]. Następuje tu przekaz i przyjęcie wiedzy zarówno przed naukowej jak i naukowej [25, s. 43] służącej osiągnięciu większej «samodzielności w kierowaniu swoim postępowaniem, wykonywaniu pracy zawodowej, aktywności społecznej, skłonności do dużej głębszej refleksji oraz krytycyzmu w stosunku do siebie i swoich doświadczeń» [25, s. 36] czym powinien charakteryzować się człowiek dorosły.

Ustawiczne uczenie wartością dynamizującą integralny rozwój osoby. Stawiczne uczenie się stanowi istotę edukacji permanentnej. Jak zauważa T. Aleksander «Edukacja permanentna (fr. *permanens* = ciągły, ustawiczny) to jeden z podstawowych terminów współczesnej teorii i praktyki kształcenia. Zapowiada idee ważną i znaczącą nie tylko dla oświaty dorosłych, ale i dla całego systemu edukacji» [4, s. 43]. Edukacja ustawiczna czyli permanentna jest nieodzownym elementem życia człowieka, który całe życie uczy się w sposób zamierzony i niezamierzony, formalny i nieformalny. Formalnie jest ona planowana, realizowana w instytucjach ku temu powołanych takich jak instytucja Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Posiada wymiar głęboko

humanistyczny. Nadaje specyficzny charakter nurtowi życia człowieka [9, s. 115-118]. Przekłada się na jego postawę wobec uczenia się jako dyspozycji człowieka domagającej się uaktywnienia, rozbudzając potrzebę «utrzymania w dobrej kondycji jego umysłu, podtrzymania ukształtowanych sprawności intelektualnych» [4, s. 47]. Warto zwrócić uwagę, że uczenie się posiada głęboki związek z rozwojem moralnym człowieka, z budowaniem refleksji.

Przerwanie procesu uczenia się, zmniejszenie wysiłku umysłowego, zaniedbania w zakresie wypracowanych nawyków pracy umysłowej, brak zdyscyplinowania w tym względzie sprzyja obniżaniu sprawności umysłowych. T. Aleksandrowicz podkreśla: «Brak permanencji powoduje zanik umysłowej wprawy, czyni człowieka ociężałym i niewydolnym intelektualnie. Jest to zjawisko groźne, bowiem od wysokiego poziomu sprawności umysłowych zależy postęp w zdobywaniu nowych wiadomości oraz umiejętności ogólnych i zawodowych. Uczenie się staje się dla człowieka łatwiejsze i daje lepsze efekty, gdy ten może «sięgnąć» do dyspozycji, umiejętności, doświadczeń i wprawy wcześniej ukształtowanych i nie tylko w warunkach szkolnych» [4, s. 47].

Z powyższego można wyciągnąć wniosek, iż ustawiczne uczenie się jest nie tylko potrzebą rozwojową domagająca się realizacji na płaszczyźnie osobowej i zawodowej, ale jest wartością do której należy wychowywać pokolenia młodych ludzi. Dojrzałe spojrzenie na tę wartość przyczynia się do kształtowania zdrowych tendencji w projektowaniu działalności edukacyjnej szkolnej i pozaszkolnej, «ustawia» w pewnym sensie porządek ważności celów, zakłada adekwatny do niego zakres treści, dobór metod, technik, środków i narzędzi edukacyjnych. Wiąże się z podjęciem troski o efektywność uczenia się, dlatego powinno być «długotrwałym działaniem osobowościotwórczym, a nie epizodem» [4, s. 47].

Ustawiczne uczenie się należy do czynników efektywnie dynamizujących proces kształtowania się osobowości, zwłaszcza wówczas gdy, zgodnie z przyjętymi jej ujęciami ulega doskonaleniu proces samowychowania i samokształcenia. T. Aleksandrowicz podaje: «Samokształcenie jest zatem wywieraniem świadomego, planowo realizowanego i intencjonalnego wpływu podmiotu na własną osobowość, urabianiem jej według określonego wzoru. Jest wypracowaną strategią realizowaną trafnie dobranymi metodami. Istotą jego jest samodzielne i racjonalne, a zatem względnie skuteczne oddziaływanie na własny rozwój» [4, s. 211]. Samokształcenie wpisuje się w ustawiczne uczenie się. Bez wdrożenia się w proces samokształcenia uczenie się nabiera niższej jakości. Samokształcenie jest skutkiem świadomych decyzji co do wyboru jego kierunku, jego celowości itd. Narzuca konieczność «urabiania» silnej woli, odpowiedzialnej pracy w pokonywaniu trudności, jakie mogą się pojawić, ciągłego odnawiania postawy otwartości na rozwój umysłowy. W. Okiński podkreśla znaczenie racjonalnych czynników umysłowych w samodzielnym poddaniu się autokontroli kształtowania osobowości zgodnie z jej wzorem osobowym [20, s. 34-35]. Wartość ustawicznego uczenia się przejawia swą

moc i siłę jako wartość w doskonaleniu osobowym i zawodowym w podejmowaniu wyzwań, jakie też stawia codzienna rzeczywistość. Wyzwania te dotyczą wielu obszarów życia, między innymi zawodowego i rodzinnego. Interakcje ze środowiskiem, ich wymiar transakcyjny wpływa na kierunek, rodzaj, dynamikę i intensywność uaktywnienia motywacji, ich siłę w doskonaleniu dorosłych, którzy powinni coraz bardziej zdawać sobie sprawę z konieczności poddania się procesowi ustawicznego uczenia się. W modelach rozwojowych, możliwości motywacyjne pracy i ograniczenia są zdeterminowane wewnątrz i zewnątrz [11, s. 440-441]. Pośród czynników wewnętrznych należy wymienić płynne i skryształizowane zdolności intelektualne kształtujące się bardzo indywidualnie w procesie rozwoju dorosłych. Płynne zdolności intelektualne (otwartość na zmiany, reaktywność itd.) ulegające obniżeniu po 20 roku życia u osób wykonujących prace manualne, techniczne, związane z motoryką, nauczanie dzieci, powinny w swoim specyficznym kształcie być brane pod uwagę w planowaniu doskonalenia zawodowego i doskonalenia osobistego. Mogą być kompensowane przez zwiększony wysiłek oraz wiedzę inkorporowaną na gruncie praktycznym. Postawa gotowości ustawicznego uczenia się wyzwolona motywacyjnie pod kątem zainteresowań sprzyja procesom samorealizacyjnym. Skryształizowane możliwości intelektualne występujące u osób pracujących naukowo, lekarzy, prawników itp. wyzwalają zapewne samoistne motywacje w naturalnym procesie indywidualnego dociekania. Wartość ustawicznego uczenia się urzeczywistniana w tym przypadku pozwala na głębokie przyswajanie wiedzy, jakościową konceptualizację wiedzy, zdobywanie wysokiej jakości efektów performatywnych przy wrażliwości na zmiany [11, s. 443-449]. Ackerman, Rolthus, Beier wskazują na związek zachodzący pomiędzy wiekiem dorosłych (do 60 roku) a poziomem uzyskiwanej wiedzy z uwzględnieniem zróżnicowanych jej obszarów. Wyniki ich badań sugerują, że dorośli w średnim wieku cechują się wyższą przyswajalnością wiedzy aniżeli w początkowym okresie dorosłości. Zdobywana wiedza przy właściwie dobranych strategiach samo-regulacji może kompensować obniżający się poziom zdolności płynnych intelektualnych [1, s. 229-259; 2, s. 69-84; 3, s. 314-330; 7, s. 615-628, s. 439-448; 11, s. 443]. Wynika z tego, że ustawiczne uczenie się pojmowane jako wartość umysłowa pozytywnie determinuje rozwój człowieka, uaktywnia strategie motywacyjne, ukierunkowuje dalsze etapy rozwojowe. Jednakże, musi spełniać określone funkcje w realizacji celu rozwojowego człowieka wspomagającego go w jego konkretyzacji wzoru osobowościowego [19]. Jedną z zasadniczych funkcji ustawicznego uczenia się jest progresywne, ewolucyjne zdynamizowanie integralnego rozwoju człowieka.

Ustawiczne uczenie się jako wartość umysłowa powinna uaktywniać siły wychowawczo-dydaktyczne w zakresie integralnego rozwoju: biosu – warstwy biologicznej, logosu – warstwy psychologicznej, etosu – warstwy socjologicznej (społecznej), agosu - warstwy kulturologicznej (kulturowej) – losu – warstwy światopoglądowej (czysto –duchowej, religijnej) [13, s.171-177].

Ustawiczne uczenie się jako wartość ułatwia zobiektywizowanie diagnozy przyczyn postępowania własnego, jego ocenę w świetle trafnego sumienia [24, s. 380], podejmowanie działań naprawczych zgodnie z zasadami aksjologicznymi [19, s. 351-353.]. Umożliwia afirmację naturalną osoby człowieka na określonym etapie jego życia fizyczno-psychicznego, społeczno-moralnego, kulturowego i duchowego z gotowością stania się w obronie jego godności. J. Mazurek przyjmuje że: «godność osoby ludzkiej za najwyższą wartość pośród innych wartości świata stworzonego; jest ona wartością wrodzoną, niepodzielną i niezbywalną – wartością wartości» [17, s. 504]. To ujęcie godności osoby wskazuje na jej funkcjonowanie. Znajomość funkcjonowania organizmu człowieka w szerokim słowa znaczeniu z uwzględnieniem jego somatyki, psychiki, duchowości, sprzężeń zachodzących między nimi i poprzez nie, cech temperamentalnych, reaktywności, emotywności, potencjalności, sprawczości nie pozostaje obojętna na kształtowanie relacji interpersonalnych na poziomie lokalnym, narodowym i międzynarodowym. Nie pozostaje bez wpływu na kształtowanie postawy twórcy, odtwórcy, odbiorcy i konesera wytworów kultury, na budowanie fundamentu dojrzałości metafizycznej w pokonywaniu losowych trudności życiowych, odnajdywaniu się w nieprzewidzianych sytuacjach, znalezienia sensu własnej egzystencji łącznie z transcendentnym nastawieniem ku rzeczywistości wewnętrznej i zewnętrznej. Dynamizm wartości jaką jest ustawiczne uczenie się uaktywnia takie formy aktywności własnej rozwojowej jak: dociekliwość, praca nad sobą, zainteresowania (pasje), modlitwa (medytacja, kontemplacja). Formy te stanowią niezbędny element doświadczenia człowieka, dzięki któremu ma on sposobność doświadczenia «na żywo» sensu własnej egzystencji w relacji z drugim człowiekiem. Nośnikiem tej relacji powinna być miłość, do której prawdziwie głębokiego przeżycia człowiek ustawicznie przygotowuje się, uczy się jak ją dawać i jak ją przyjmować. Ustawicznie uczy się jak w niej wzrastać. Uczy się jej w teorii i praktyce. Ustawiczne uczenie się stanowi gwarancję odnajdywania i realizowania drogi swojego życiowego powołania, co kryje istota integralnego rozwoju szczególnie uwidoczniiona w spełnianej funkcji wychowawczej agosu w procesie wzrastania do dojrzałości dorosłych.

Agosem jest, według S. Kunowskiego, «siła «działania moralnego i umysłowego autorytetu wychowawców, jako ludzi najlepszych danego społeczeństwa i środowiska, którzy powinni być «ludźmi dobrze wychowanymi» [13, s.174-175] wyprowadzającymi wychowanka z «przeciętności do wyższej kultury» [13, s. 174]. W świetle podejmowanej tematyki, rozumienie agosu wskazuje na proces wzrastania moralnego w dojrzałości dorosłych. Ustawiczne uczenie się powinno kłaść nacisk na wartość kultury duchowej człowieka, która umożliwia mu «wyjście» poza marazm niskiej kultury niezależnie od środowiska w jakim żyje. Pojawiają się inne potrzeby w jego życiu, a więc wartość ustawicznego uczenia staje się także potrzebą doskonalenia w dochodzeniu «do pełni człowieczeństwa i duchowości» [13, s.246-247]. Efektem jest coraz bardziej świadomie

kształtująca się w nim dojrzała postawa gotowości i otwartości na osiągnięcie coraz wyższego stopnia doskonałości osobowej, umożliwiającej mu zbliżenie się do ideału osobowościowego. Osiąga on też coraz wyższy poziom wolności w dokonywaniu wyborów życiowych i realizacji zadań wynikających z postawionych celów. Skrytalizowane możliwości umysłowe są widoczne na płaszczyźnie pragmatycznej.

Pierwsza funkcja agosu – sanare w uczeniu się ustawicznym wydobywa znaczenie zdrowego stylu życia i troski nad stanem zdrowia [13, s. 248], a więc pielęgnacji fizycznej, dietytyki i higieny zdrowia, profilaktyki, z włączeniem obszaru psychologicznego, społecznego, moralnego adekwatnie do okresu życia człowieka dorosłego.

Druga funkcja agosu – edocere w ustawicznym uczeniu się wskazuje na «wszechstronne wychowanie umysłowe, które przez nauczanie, informowanie, oświecenie i poznanie naukowe ma przyczynić się do samodzielnego i mądrego szukania prawdy o całym świecie, o człowieku, o źródłach bytu i o Bogu, zgodnie ze światłem Logosu, przenikającym całą rzeczywistość». Dorosły w swym wzrastaniu do dojrzałości cechuje się coraz wyższym poziomem prawidłowego krytycyzmu w myśleniu zgodnie «zgodnie z zasadami logiki, dialektyki i metodologii poznania naukowego» [13, s. 250].

Trzecia funkcja agosu – educere ułatwia dorosłemu coraz bardziej odpowiedzialne realizowanie zadań zawodowo-społecznych, podejmowanie nowych zadań i ról, znajdowanie sobie «właściwego miejsca w społeczeństwie zgodnie ze swymi właściwościami» [13, s. 250] w realizacji swego ostatecznego powołania. Ustawiczne uczenie się pozwala mu wypracować konkretnie zasady moralne swego postępowania i nimi kierować się w podejmowanych formach aktywności na rzecz najbliższych i środowiska.

Czwarta funkcja agosu educare w ustawicznym uczeniu się oznacza świadome podejmowanie działań ku «określonej idealności nowego człowieka» [13, s. 251] i wiąże się z pogłębieniem jego wrażliwości na takie przeżywanie wartości kultury, które uaktywni w nim siłę przemiany nie tylko własnego życia ale i otaczającego świata.

Piąta funkcja agosu – initiare poprzez ustawiczne uczenie się wprowadza dorosłego w coraz konkretniej w «tajemnice życia i losu ludzkiego» [13, s. 255]. Wydobywa szczególne znaczenie spotkania stającego się «regułą w warstwie czysto duchowej» [13, s. 256]. Spotkanie staje się cennym elementem życia, poprzez które nawiązuje on nowe relacje, a stare nabierają innego sensu. Spotkanie z ciekawym człowiekiem, sztuką, wydarzeniem historycznym, sytuacją losową, zdarzeniem losowym, z Bogiem [13, s. 255-256] wywołuje refleksję; prowadzi do transformacji wewnętrznego ładu moralnego. Ustalony ład, porządek rzeczy nagle ulega zachwianiu,; otwiera się nowa perspektywa życia osobistego i zawodowego. Rzeczy codzienne, pozornie mało wartościowe, nabierają innego znaczenia. Cierpienie staje się bogactwem wcześniej nie uświadomionym.

Funkcje agosu w ustawicznym uczeniu się realizują meta kognitywne cele. U ich podstaw znajduje się proces dojrzałości refleksyjnego praktyka.

Refleksja pedagogiczna nad wartością ustawicznego uczenia się w procesie wzrastania ku dojrzałości dorosłych. Ustawiczne uczenie się rozumiane jako osobowościowo twórcza wartość umysłowa nie koncentruje się tylko i wyłącznie na rozwoju intelektualnym, ale dynamizuje, jak zostało to zauważone, cały integralny rozwój człowieka. Warunkiem pozytywnie przebiegającego dynamicznego procesu rozwoju jest pojawiająca się refleksja, którą można nazwać refleksją pedagogiczną, gdyż uaktywnia jednocześnie proces wzrastania ku dojrzałości człowieka, zwłaszcza człowieka dorosłego na drodze ustawicznego wychowania. Wiąże ona refleksję z doświadczeniem, którego istota została już przedstawiona. Proces wzrastania ku dojrzałości osoby dorosłej wskazuje na związek rozwoju moralnego z osiąganymi poziomami tożsamości. Refleksja pedagogiczna – praktyka refleksyjna umożliwia pokonywanie poszczególnych etapów. Ukazanie jej w podjętej tematyce wymusza niejako wyjaśnienia czym ona jest, następnie przedstawienia etapów rozwoju moralnego i poziomów tożsamości będących wyrazem dojrzałości dorosłego, która może on osiągnąć zasadniczo poprzez ustawiczne uczenie się.

J.A. Raelin określa praktykę refleksyjną – jako «the practice of periodically stepping back to ponder the meaning of what has recently transpired to ourselves and to others in our immediate environment. It illuminates what the self and others have experienced, providing a basis for future action» [22, s. 66]. J. Amulya ujmując refleksję następująco: «Reflection is an active process of witnessing one's experience in order to take closer look at it, sometimes to direct attention to it briefly, but often to explore it in greater depth» [5, s. 1]. Praktykowanie refleksji służy wykształceniu prawidłowych nawyków umysłowych a także zdrowiu psychicznemu. Pobudza i pogłębia płaszczyzny będące przedmiotem uczenia się; wskazuje na konieczność ustawicznego uczenia się, czyli uczenia się przez całe życie. Dzięki refleksji procesy personalizacyjne i socjalizacyjne mają szansę przebiegać skutecznie. Refleksja w momentach przełomowych przywołuje człowieka do rzeczywistości w jej realnym kształcie. Odpowiedzi na pytania Dlaczego?, Jak?, wpływają na jakość stawianych sobie celów znajdując logiczno-dialektyczne dla nich uzasadnienie [5, s. 2]. Refleksja wymaga czasu, który w tym świetle, nie może być traktowany jako nieproduktywny; jednakże powinna być w odpowiednio przyjętej częstotliwości, dokumentowana i analizowana za pomocą różnych narzędzi i środków do tego adekwatnych. Narzędziem najbardziej odpowiednim dla refleksji jest Portfolio, które może pomóc pokonać «przepaść» pomiędzy teorią i praktyką [8, s. 1]. Refleksja sprzyja klasyfikacji podejmowanych zadań, pokonywaniu stresu, otwartości na przyjmowanie zmiany, podejmowaniu wyzwań. Ważnym tu czynnikiem jest tu uaktywnienie i doskonalenie podstawowych zdolności refleksyjnych takich jak: rozpoznawanie i gotowość do konfrontacji z odczuwaną niepewnością wobec problemów do rozwiązania.

Dokumentowanie refleksji nasuwa potrzebę: kreślenia jakości doświadczenia, które może być ważne dla refleksji; czasu jaki jest konieczny

po doświadczeniu aby zapisać refleksję dotyczącą tego – co się wydarzyło i czego można było się z tego doświadczenia nauczyć; zasad prowadzenia dokumentacji: formy zapisu (książka, notatnik, procesor), odrębnej rejestracji opisu doświadczenia od refleksji np. w dwóch kolumnach, miejsca i najdogodniejszej pory dnia do komplementarnego prowadzenia zapisu, częstotliwości zapisu (np. raz, dwa razy w tygodniu).

Refleksja na płaszczyźnie zawodowej obejmuje: refleksję nad wykonywanymi zadaniami, powierzonymi obowiązkami, analizę i identyfikację własnych i grupowych potrzeb rozwojowych, tworzenie, monitorowanie, i ewaluację realizowanego planu rozwoju zawodowego, podejmowane jakościowe działania prospołeczne i prokulturowe. Refleksja wiąże się zatem bardzo wyraźnie ze świadomie przeżywanym doświadczeniem na płaszczyźnie osobistej i zawodowej. J. A. Raelin wskazuje na pięć zasadniczych umiejętności wymagających doskonalenia: Bycia, mówienia, odkrywania (ujawniania), testowania i drażnienia. Wiążą się ze stawianiem realistycznych oczekiwań, okazywania tolerancji, słuchania, pokory, otwartości na uczenie się i doświadczenie, zaangażowaniem, zaufaniem, zrównoważeniem afirmacji i wnikliwym badaniem, zatrzymaniem się, kontemplacją, wyszukiwaniem właściwych założeń, obserwacją osądzania, dzieleniem się podobnym myśleniem [22, s. 69-72]. Wydaje się to konieczne zwłaszcza w przypadku osób dorosłych, które powinny mieć świadomość, że proces wzrastania w dojrzałości wymaga podejmowania działań prorozwojowych, u podstaw których świadomość ustawicznego uczenia się powinna być pobudzana. Sądzi się, że doskonalenie dorosłych należy rozważać biorąc pod uwagę kategorie: straty (w aspekcie zdolności płynnej inteligencji i skryształizowanej), wzrostu (wieku, wiedzy w aspekcie szerokiej konceptualizacji wiedzy i performance), reorganizacji (zmiany w strukturach osobowości, afektywności, stosowanych celowych strategii zmiany siebie i środowiska) i wymiany (zainteresowania zawodowe, szacunek do pracy wykonywanej zwłaszcza kontekście jej atrakcyjności, postawy współpracy aniżeli rywalizacji) z uwzględnieniem zdolności poznawczych, wartości, samo koncepcji siebie [11, s. 442-446].

W powyższym świetle wartość ustawicznego uczenia się skłania ku refleksji, którą można zakwalifikować do czynników determinujących proces rozwoju człowieka dorosłego pomimo jednocześnie zachodzącego procesu starzenia się. Właściwie wykorzystane doświadczenie, praca nad sobą pozwalając osiągnąć samozadowolenie z życia. Stąd też płynnie wyzwanie dla edukacji permanentnej. T. Aleksander podaje, iż edukacja ustawiczna «winna być stałym doskonaleniem zasobów umysłowych i moralnych każdego zainteresowanego nią człowieka dorosłego, na miarę jego obiektywnych możliwości rozwojowych» [4, s. 315]. Aktualizacja tych możliwości wzmacnianych refleksją pedagogiczną powinna służyć takiemu przygotowaniu młodego pokolenia do życia dorosłego, aby przeżycie go przynosiło radość, pokój i szacunek do ludzi starszych budowany na poczuciu godności człowieka.

Zakończenie. Ukazanie znaczenia ustawicznego uczenia się jako wartości determinującej wzrost dorosłych ku dojrzałości przejawiającej się w osiągnięciu pełni człowieczeństwa nie może pozostać bez implikacji badawczych. Badanie stopnia samozadowolenia w realizacji samo koncepcji własnego rozwoju w kontekście właściwie prowadzonej refleksji praktycznej nad procesem starzenia się pojmowanego konstruktywnie jako zdobywanie i przetwarzanie meta kognitywnej wiedzy płynącej z doświadczenia może zmienić perioratywne nastawienia do procesu starzenia się. Znajomość etapów rozwoju człowieka dorosłego według pogłębionej koncepcji integralnego rozwoju poprzez nieustannie trwające integralne wychowanie i samowychowanie sprzyja budowaniu pozytywnego aspektu starzenia się, które rozpoczyna się już w latach dwudziestych. Warto zauważyć, że wiek średni, a więc mniej więcej od dwudziestego roku życia do sześćdziesiątego na ogół jest najbardziej produktywny, a przypadku zawodów wymagających szczególnie intensywnych aktywności umysłowych granica przesuwa się [23]. Zależy więc od predyspozycji człowieka do uczenia się, jego osobowości, otwartości i chęci poddania się trwającemu przez całe życie ustawicznemu uczeniu się.

Bibliography

1. Ackerman P.L. A theory of adult intellectual development: Process, personality, interests, and knowledge, in: *Intelligence*, 22, 1996.
2. Ackerman P.L. Domain-specific knowledge as the «dark matter» of adult intelligence:: gf/gc, personality and interest correlates in: *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 55B(2), 2000.
3. Ackerman P.L. & E.L. Rolthus. The locus of adult intelligence: Knowledge, abilities, and non-ability traits, in: *Psychology and Ageing*, 14, 1999
4. Aleksander T., *Andragogika*, Radom-Kraków, 2009.
5. Amulya, J. What is reflective practice? *Community Science*, May 2011
6. Beier M. E. & P.L. Ackerman, Current events knowledge in adults: An investigation of age, intelligence and non-ability determinants, in: *Psychology and Ageing*, 16, 2001.
7. Beier M. E. & Ackerman P.L. Determinants of health knowledge: An investigation of age, gender, abilities, personality, and interests, in: *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 2003.
8. Brown J.O. The portfolio: A reflective bridge connecting the learner, higher education, and the workplace, w; *The Journal of Continuing Higher Education*, Vol. 49, No.2 Spring 2001. Copyright 02001, Association for Continuing Higher Education;
9. Cieślak A. *Kształcenie ustawiczne*. (W:) *Encyklopedia kultury i oświaty dorosłych*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986.
10. Dąbrowski K. *Osobowość i jej kształtowanie poprzez dezyntegrację pozytywną*, Warszawa 1975.
11. Kanfer R., P.L. Ackerman, Aging, adult development, and work motivation, In: *Academy of Management Review* 2004, Vol.29.No. 3.
12. Krapiec M.A. *„Ja-Człowiek*, Lublin 2005.
13. Kunowski S. *„Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2000.

14. Kunowski, S. Wartości w procesie wychowania, Kraków 2003.
15. Łobocki M., Teoria wychowania w zarysie, Kraków 2009.
16. Majka J. Wychowanie chrześcijańskie-wychowaniem personalistycznym, w: red. F. Adamski, Wychowanie personalistyczne, Kraków 2005.
17. Mazurek J. Katolicka nauka społeczna, w: Społeczeństwo 14 (2004), №3.
18. Nowak M. Podstawy pedagogiki otwartej, Lublin 2001.
19. Nowak M. Teorie i koncepcje wychowania, Warszawa 2008.
20. Okiński, W. Procesy samokształceniowe, Poznań 1935.
21. Pervin L. A. Psychologia osobowości, Gdańsk 2002.
22. Raelin J.A. «I don't have to think» versus the art of reflective practice; Reflections, Vol.4, no.1, 2002.
23. Slater CH. L. Generativity versus stagnation: an elaboration of Ericson's adult stage of human development, Journal of Adult Development, Vol 10. No 1, January 2003
24. Ślipko T. Zarys etyki ogólnej, Kraków, 2009.
25. Wojtyła K. Osoba i czyn, Lublin, 2000.

Maria Francis Szymańska – PhD, Professor, Head of the Elementary Education Department, Faculty of Education of the Aleksandr Gieysztor's University of Humanities, Pultusk

E-mail: mariaszymanska59@gmail.com

PERMANENT LEARNING AS A VALUE DETERMINING THE PROCESS OF ADULT'S GROWING TOWARDS MATURITY

Summary. *The goal of the theme undertaken in the article Permanent learning as a value determining the process of adult's growing towards maturity, is to depict the meaning of permanent learning in the process of adult's growing towards maturity. This is expressed in achieving the complexity of humanity on the way of integrated development through realizing the upbringing functions such as sanare, edocere, educere, educare, initiare. Coscienscious of necessity to undergo the permanent learning is connected with the reflection built on widely understood experience. Life –long learning obtains the deeper sense when it is treated in the category of pedagogical value motivating and stimulating the human development.*

Key words: *value, personality, permanent learning, experience, reflection, integrated development, upbringing functions.*